

A revival mozgalom és a tudományos néprajz

Radák János emlékének

A néprajztudomány, mint szakmai tudáshalmaz nem egyenlő a „népi tudományokkal”. A néprajztudomány a különféle, elsősorban a folyamatos gyakorlatban élő népi tudományok dokumentálásának, elemzésének és közkincsé tételének összetett módszertana. Ugyanakkor fontos, hogy nem tekinthető a gyakorlat elméletének, hanem párhuzamos társadalomként működve saját maga elméletét és gyakorlatát konstruálja, ami lényegében nem áll kölcsönhatásban az általa vizsgált népi tudással. Az átfedések kizárólag személyes szintűek, és elsősorban olyan embereknek köszönhetőek, akik a párhuzamos tudáshalmazok „kétirányúsítására” törekednek.

A néprajztudomány számára a népi tudás kitermelendő nyersanyag, amiből saját alrendszereit építi fel, és a működéséhez szükséges közjavakat biztosítja a maga számára, mint önmaga végtelen megújításán dolgozó testület, abból a dogmából kiindulva, hogy a begyűjtött nyersanyagok végtelen idejű őrzésre és értelmezésre szorulnak. A közkincsé tételi feladat megvalósítás során igen korán megjelentek olyan kézikönyvek, módszertanok, amelyek azzal a szándékkal íródtak, hogy a népi tudományok megtanulását segítsék elő elsősorban közművelődési és nemzetpolitikai célból, általában a kezdetinél szélesebb célcsoportnak szólóan. E mögött az a kimondott, Kodály Zoltán által is megfogalmazott elképzelés húzódott meg, hogy a népi kultúrából kikerülő elemekből egy polgári értelemben vett kulturális alternatívát, egyfajta belső innovációt nyújtsanak a jellemzően kulturális importtermékeket használó közkultúra számára. Illetve kulturális kapaszkodókat nyújtsanak a születő magyar polgári nemzetállamba asszimilálódni kívánók számára.

Számos népi tudománynak megszületett a maga andragógiája és pedagógiája részben a néprajztudomány által részben annak alapanyagára és szakismeretére támaszkodva, de korántsem került minden terület lefedésre. A népi kultúrát megismerni akarók, akik valós vagy éppen választott őseik készségei, szokásai felé keresték a kapcsolatokat, azoknak a néprajztudomány anyagai, intézményi lehetőségei jelentették az egyik leggazdagabb forrást és lehetőséget. A népköztársaság idején, aki csak úgy járta a falvakat és öregeket kérdezett a régi világról, esetleg fotózott, filmezett, az könnyen egy rendőrőrsön találhatta magát. Viszont, ha ugyanezeket néprajzkutatóként tette, akkor még el is várták tőle mindezt. A néprajzos a magyar falusi világ szerves tartozékává vált, aki nagyjából szabadon közlekedhetett. Akik a szocializmusból és az abból kisarjadó vadkapitalizmusból szellemileg a néphagyományba disszidáltak, azoknak a néprajz szak jelenthette, talán jelenti ma is a „piros útlevelet”. A néprajztudomány igen korán „fedőszervévé” vált annak a kultúramentésnek, ami a magyar

néphagyományban élő kulturkincsek kimentésével és átmentésével foglalkozott egy általános társadalmi átalakulás közepette, amit a kor embere egyfajta kulturális összeomlásként élt meg.

A tudománytörténet Györffy István nevéhez köti a néprajz azon közművelődési szándékát, hogy az archivált anyag segítségével újratanulja és visszatanítsa azokat a kulturjavakat, amiknek eleven hordozására a „nép” szociológiai értelemben vett felbomlása következtében egyre alkalmatlanabbá vált. A tanulás, elsajátítás, tovább éltetés szándéka kezdettől a komplex egésze irányult, nem csupán a népművészetre, hanem társult hozzá a hétköznapi élet megélésének, az épített örökség és az ökológiai környezet életben tartásának szándéka is.

A „nomád nemzedék” tagjai közül sokan megfordultak a néprajzi oktatás rendszerben, de jellemzően kikoptak onnan. Ennek oka, hogy a néprajztudomány az 1970-es évektől a megnyilatkozásokból kiolvashatóan befejezett tényként kezelte a népi kultúra elmúlását. Az ahhoz való visszatérést, vagy annak továbbéltetési szándékát folklorizmusnak címkézve.

Azóta a népművészetek a mindenkori kultúrpolitika hathatós támogatásával kinővesztették a maguk intézményrendszerét. Mára nem feltétlenül kell valakinek a *Totem és tabu*-val kezdenie például a palatkai népzenehez vezető utat. A néptánc, népzene, népi kézművesség vált a magyarországi revival mozgalmak zászlóvivőivé. Az ő oldalvizükön evickélnek a többi népi tudományt gyakorolni vágyók, sokszor az árukapcsolásra emlékeztető módokon. Aki elmélyül a népművészetekben, hamar rájöhethet, hogy az általa mesterként tisztelt adatközlők falusi parasztok és pásztoremberek voltak, akik tudományukat a földművelés és jószágtartás mellett csiszolták az ismert magas fokokra. Tanoncok hada indult el a „belvárosokból”, hogy ebből a tudásból merítsenek. Jellemzően azok a népi tudományok indultak újra virágzásnak, amelyeket zsebben és fejben hazavihettek a belvárosokba, művelődési házakba, egyetemekre, egyéb közintézményi mentstvárakba. De tanyasi gazdaságokat, juhnyájukat, gyümölcsösöket nem vihettek tarisznyában arrébb.

A teljességre törekvő emberi igénye azonban utat tört magának és a népművészet pókfonalán megindult a kapaszkodás a szerves kultúra hálójába. A népművészet által beoltottak számára réseket nyitott az összeomló poszt szocialista „vidék”. Sok népi mozgalmár bevásárolhatott omladozó présházakból, dűledező tanyákból. A tarisznyákban lapuló Nagykunsági krónika és erdélyi, moldvai hangulatok mámorában indultak neki mezősegítés közben összeboronálódott családok a „tündérkert” visszaálmódására. A népi gazdálkodásnak azonban nem született Kodály-módszere, táncjelírása. Nem lett egyetemi tananyag a fokgazdálkodás, a legeltetés, a pákászat, a gyümölcsészet, de az otthon szülés sem.

Egy ponton túl a néprajztudomány már nem foghatja a revival mozgalom kezét, mert félkézzel sehol sem boldogulunk. Az egyetemi képzéseken, intézetekben, múzeumokban eltöltött idő bizonyos esetben gát, hiszen pótolhatatlan időhátrányt okoz a tapasztalatszerzésben és a népi tudás intézményi háttérét adó család megalapításában. Kodály dilemmájára az is megoldás, hogy vagy Palesztrina vagy a nogaj tatár kezét engedjük el és két kézzel fordulunk a választott irányba. Mert aki sokat markol, az keveset fog. Sajnos nem mindenkinek adatik majd egy évszázad, hogy táncos is legyen, de könyvet is írjon, országot szervezzen és gyümölcsfát ültessen. Isteni kegyelem az, amikor valaki meri átadni magát választott hivatásának és megindul Krisztus felé a tajtékzó tengeren!